

MASARYKOVA UNIVERZITA V BRNĚ

Fakulta sociálních studií

Sociologie

Kurz: SOC 403 Teoretická sociologie 20. století

Idea národa a jazyk

Marta Zapletalová (UČO 65434)

Otrokvice 29. 1. 2006

Idea národa a jazyk

Anderson definuje národ jako pomyslné politické společenství a to existující v představách jako společenství ze samé své podstaty vnějškově ohraničené a svrchované. Pomyslné zde však neznamená, vymyšlené, ale ustanovené v myslích lidí. Přestože se příslušníci toho či onoho národa neznají a nikdy se nepotkají, je v jejich myslích představa společenství a to společenství ohraničeného, odlišného od společenství jiných. Stejně pomyslný je národ (případně region) i v Bourdieuho pojetí. Zdánlivě objektivní kritéria, podle kterých bychom mohli národ definovat, jako je třeba území nebo jazyk, nejsou vždy splněna (Izraelský národ neměl donedávna svůj vlastní stát a mnohé národní státy nemají pouze jeden oficiální jazyk). Kritéria, která tvoří národ se stávají objektivními jakmile jsou takto vnímána a pokud fakticky fungují jako znaky a jsou strategicky užívány v zájmu jejich držitelů. Tyto kritéria jsou objektem mentálních reprezentací (např. jazyk nebo dialekt), představující vnímání a porozumění, jsou zájmem v němž aktéři jednají, nebo objektem materializovaných reprezentací, které aktéři vkládají do věcí jako jsou vlajka, emblém nebo symbolů či symbolických aktů, které odrážejí cíl reprezentací. Národ je reálným pouze pokud jsou jeho reprezentace vnímány jako reálné. Svou sílu má pokud dokáže přimět lidi vidět a věřit, vědět a rozpoznat sebe jakožto společenství. Skrze reprezentace lze vytvářet nebo nevytvářet sociální skupiny.

Aby mohl být národ jako společenství vnímán a rozpoznán jako takový těmi, kdo se do něj řadí i těmi kdo do něj nepatří, musí být vnímán jako odlišný. Prostřednictvím principu rozdělení lze ustanovit mínění o jednotě skupiny vytvořit realitu jednotné identity. Takováto vize sociálního světa je prosazována vnucením tzv. přirozených rozdílů, vytáčení hranic mezi národním územím a cizím územím. Přirozené rozdělení na regiony podle možných kritérií jako je jazyk, zvyky nebo kulturní formy nikdy nesplývají a nejsou úplně reálné, ač se zdají být přirozené jsou produktem vztahů moci na bojišti o legitimní vymezení a ohraničení. Hranice jsou stejně tak produktem kulturní odlišnosti, jako ji samotnou vytváří.

Tato odlišnost byla využitelná k prosazení modelu národního státu. Anderson uvádí mnohé příklady jak formování rozdílných literárních jazyků a vznik národní literatury vedlo ke vzniku národních států. Zamořské objevy změnily nazírání na jazyky, obchod a kolonizace se stali zdrojem nutnosti používání základních slovníků. To vedlo k uvědomění si vzájemné komparability jazyků. Zkoumání jazyků ukázalo, že jsou si principiálně rovné a vhodné ke studiu či administrativě, patří teď svým rodilým mluvčím. V počátcích vzniku nacionalismu byly vytvářeny bilingvistické i monolingvistické slovníky a gramatiky, které měly ukázat

bohatost a způsobilost místního jazyka jako kulturního dědictví a zároveň jej postavit jako vymezující prvek vůči jiným národním identitám.

Reprezentace vytvářejí společenství, a k vytvoření představy národa, jeho jednoty a legitimacy bylo zapojeno i učení společné historie. V literatuře se objevuje fenomén rukopisných falz v národním jazyce (např. Rukopis královédvorský a zelenohorský), které mají ukázat starobylost původu a historie národa. Byla také znovu vydána humanistická Hájkova kronika, některé události v ní popisované byly však považovány za mylné nebo spíše nevhodné pro tehdejší reprezentaci národa a tak byla přepracována. Mnohá témata se dotýkají především slavných událostí národních dějin. Téma společných dějin a předků nachází však své místo i ve výtvarném umění, a to především v silném proudu historické malby. (Z obrazů s historickým námětem, vzniklých v českém kulturním prostředí v 19. století bychom mohli jmenovat aspoň ty nejznámější, jako je Tkadlíkův Svátý Václav a sv. Ludmila při mši, Setkání Jiřího z Poděbrad s Matyášem Korvínem od Alše nebo Jan Hus před koncilem kostnickým od Brožíka) Svou roli v sjednocení pohledu na vlastní dějiny však hrál především jednotný národní vzdělávací systém a povinná školní docházka, která v té době vznikla jako jedno ze sociálních práv. Podle Bourdieua je to právě stát, kdo přispívá ke kulturnímu sjednocení tím, že sjednocuje pravidla jak právní metrická tak hlavně lingvistická. Standardizace jazyka byla využitelná ve vzdělávání. Škola „vytváří“, občany státu, svou výukou dějin a dějin literatury jim vštěpuje určitou dominantní kulturu, kterou tím ustanovuje jako legitimní kulturu národní. Anderson dokládá, že standardizace tištěného jazyka byla v zájmu dosažení politických požadavků. Původně byl rozpor mezi územím, na němž byla institucionální moc uplatňována a jazykem tisku. S rostoucím průmyslem, gramotností a komunikací rostl požadavek po sjednocení lidového jazyka..

Národní identita a nacionalismus jsou podle Andersona kulturními artefakty, které spontánně vykryštovaly na konci 18. století, ale jakmile se vytvořily, staly se modulárními, tedy schopnými být přeneseny na různé sociální terény a být spojovány s rozmanitou škálou politických a ideologických konstelací. Obrovskou sílu při utváření konceptu národa a jeho zakotvení v myslích lidí mělo tištěné slovo. Anderson používá jako příklad Francouzskou revoluci, která je podle něj zřetězením událostí vyplývajících z protínajících se historických sil. Jakmile však toto jednou proběhlo, bylo uloženo do paměti tisku a zřetězení událostí dostalo své jméno. Miliony slov tvarovali a utvářeli koncept a model národa. Poté, co je koncept národa vytvořen, stává se modulárním a realizovatelným i v odlišných kulturně historických podmínkách. Když latina postupně ztrácela svou výlučnost a vědění v ní vložení svou mezinárodnost, stále více knih vycházelo v národních jazycích. Její

integrační síla spojující Evropu jako jeden křesťanský svět slábla. Tištěné slovo se pluralizovalo, stávalo se teritoriální, národní záležitostí. Knihy a noviny jsou na rozdíl od jiného zboží dostupné pouze lidem čtoucím v konkrétním jazyce a ti jsou si jisti, že existují jiní co je čtou, přestože o jejich identitě nic neví. Jsou schopni si představit lidi, které osobně nikdy nepoznali, na území, které taky nikdy zcela nepoznají. Tiskařské podnikání umožnilo rychle zvětšovat množství lidí, kteří o sobě uvažovali a vztahovali se k sobě navzájem naprosto jiným způsobem. Jazyk je jedním z hlavních předpokladů tohoto vývoje.

Při formování představy národa hrál jazyk významnou roli jakožto mentální reprezentace národní identity. Důležité bylo propojení mezi hlasateli nacionalismu a masami lidí, toto propojení mohly zprostředkovat právě tisk a především noviny. V tomto bychom mohli spatřovat Bourdieuho manifestaci a demonstraci. Skrze vyhlášením lidového jazyka za oficiálním a určeným k veřejné komunikaci se silou slov může skupina učinit viditelnou a zřejmou pro ostatní, skupiny i sebe samu.

Národnost a národní identita podle Andersona poskytuje dodnes hlubokou a emocionálně založenou legitimitu. Prošla však historickým vývojem a její významy se postupem doby měnily. Je-li tedy „pouze“ pomyslná, není možné ji v myslích lidí změnit? Jak zmiňuje Castells kulturně historická identita je utvářena a používána selektivně, podle toho jaká její podoba se lépe hodí záměrům dominantní sociální skupiny stojící na počátku vzniku státu. Podle Castellse je to stát, nikoliv národ, který tvoří v moderní době národní stát. Jakmile je jednou pod územní kontrolou národ ustanoven, sdílení společné historie vyvolává sociální a kulturní pouta, posílí ekonomický a politický zájem. Takovéto vychýlení reprezentací sociálních, kulturních a územních zájmů a příklonění národních institucí k zájmům elit otevírá cestu institucionálním krizím, kdy se do popředí dostávají jiné identity a jsou schopny se mobilizovat a prosazovat proti nepsané historické národní smlouvě, historicky zakořeněné nebo ideologicky podpořené identity, které byly do té doby v podřízené pozici.

Region nebo národ tak může fungovat jako efektivní fikce, jen pokud jsou jeho reprezentace dostatečně objektivizované.

Literatura:

Anderson, Benedict. 1991. *Imagined Communities: reflections on the origin and spread of nationalism*. London: Verso.

Bourdieu, Pierre. 1991. *Language and Symbolic Power*. Cambridge, UK: Polity Press.

Bourdieu, Pierre. 1998 *Teorie jednání*, Karolinum, Praha

Castells, Manuel. 1997. *The Power of Identity*. Oxford, UK: Blackvell
